

Sociologie Românească

ISSN: 2668-1455 (print), ISSN: 1220-5389 (electronic)

**DEZBATERE DE CARTE:
CĂTĂLIN ZAMFIR, ROMÂNIA ÎN CRIZĂ,
EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, BUCUREȘTI, 2023**

*Nicu GAVRILUȚĂ, Cristina GAVRILUȚĂ, Ștefan COJOCARU, Adrian NETEDU,
Nicoleta UNGUREANU, Cristina TOFAN, Sergiu BORTOȘ*

Sociologie Românească, 2024, vol. 22, Issue 2, pp. 133-150

<https://doi.org/10.33788/sr.22.2.6>

Published by:
Expert Projects Publishing House

On behalf of:
Research Institute for Quality of Life, Romanian Academy
and
Romanian Sociology Association

DEZBATERE DE CARTE
CĂTĂLIN ZAMFIR, ROMÂNIA ÎN CRIZĂ,
EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE,
BUCUREȘTI, 2023

Nicu GAVRILUȚĂ¹, Cristina GAVRILUȚĂ², Ștefan
COJOCARU³, Adrian NETEDU⁴, Nicoleta UNGUREANU⁵,
Cristina TOFAN⁶, Sergiu BORTOȘ⁷

Abstract

The “Alexandru Ioan Cuza” University in Iasi, the Faculty of Philosophy and Social-Political Sciences, the Department of Sociology, Social Assistance and Human Resources hosted on 31st of October 2024 a book debate on the Cătălin Zamfir volume, *Romania in crisis*, Romanian Academy Publishing House,

¹ Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Departamentul de Sociologie, Asistență Socială și Resurse Umane, Iași, ROMÂNIA. E-mail: nicolas@uaic.ro.

² Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Departamentul de Sociologie, Asistență Socială și Resurse Umane, Iași, ROMÂNIA. E-mail: cristina_gavrilita@yahoo.fr.

³ Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Departamentul de Sociologie, Asistență Socială și Resurse Umane, Iași, ROMÂNIA. E-mail: stefan.cojocaru@expertprojects.ro.

⁴ Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Departamentul de Sociologie, Asistență Socială și Resurse Umane, Iași, ROMÂNIA. E-mail: netedu_adrian@yahoo.com.

⁵ Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Departamentul de Sociologie, Asistență Socială și Resurse Umane, Iași, ROMÂNIA. E-mail: nicoleta.ungureanu@ymail.com.

⁶ Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Departamentul de Sociologie, Asistență Socială și Resurse Umane, Iași, ROMÂNIA. E-mail: cmbostan@gmail.com.

⁷ Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Departamentul de Sociologie, Asistență Socială și Resurse Umane, Iași, ROMÂNIA. E-mail: bortos.sergiu@gmail.com.

Bucharest, 2023. This article includes the discussions held on this scientific occasion.

Keywords: Romania, crises, sociology.

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Departamentul de Sociologie, Asistență Socială și Resurse Umane a găzduit în data de 31 octombrie 2024 o dezbatere de carte pe marginea volumului Cătălin Zamfir, *România în criză*, Editura Academiei Române, București, 2023. La dezbateri au participat sociologii Nicu Gavriluță, Cristina Gavriluță, Ștefan Cojocaru, Adrian Neteșu, Cristina Tofan, Nicoleta Ungureanu și Sergiu Bortoș. Redăm mai jos dezbateri științifică organizată cu acest prilej.

Nicu Gavriluță: În cadrul manifestărilor dedicate Zilelor Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași din octombrie 2024, noi ne-am propus să discutăm cartea domnului academician Cătălin Zamfir, *România în criză*. Suntem aici, în sala Ferdinand a universității noastre, o parte dintre colegii sociologi care au răspuns invitației noastre de a participa la dezbateri. Fiecare dintre noi va veni cu o lectură personală a cărții, evident din perspectiva preocupărilor de cercetare.

Dintru început, eu remarc faptul că această carte are la bază o consistentă și relevantă cercetare realizată vreme de doi ani și jumătate. O primă provocare ne vine chiar de la abordarea teoretică a acestui important subiect: criza generală din România actuală. Subscriu în totalitate la observația autorului că una dintre problemele sociologiei românești actuale este aceea de a face ca mulțimea de date adunate prin cercetări empirice „să vorbească interesant”! Este nevoie, poate mai mult decât oricând, de analiză și înțelegere a ceea ce se află în spatele cifrelor. Sociologia interpretativă propusă la timpul lor de Max Weber și Georg Simmel este mai mult decât actuală și necesară. Înțelegerea „negativului cotidianului” și apoi explicarea critică a socialului ar face cu putință (și) reconstrucția societății. Cătălin Zamfir propune o paradigmă a acțiunii sociale și a schimbării proiectate. Ideea majoră este cea a nevoii stringente a unui plan național al redresării României, unul în care sociologii să aibă rolul major. Ce spuneți despre aceste idei provocatoare?

Cristina Gavriluță: Printre altele, eu observ că în cartea domnului profesor Cătălin Zamfir este repusă în discuție clasică dispută între *abordarea calitativă* și cea *cantitativă*. În fapt, este vorba de două perspective epistemologice: una pozitivistă și cealaltă fenomenologică. Realitatea este că cele două abordări nu se exclud, așa cum observau doi sociologi clujeni, Traian Rotariu și Petru Iluș, în lucrarea lor comună apărută la Polirom în 2001, *Ancheta sociologică și sondajul de opinie: teorie și practică*. Totuși, cele două formule de a privi și analiza socialul trasează o sumă de perspective metodologice în ceea ce privește obiectivitatea și subiectivitatea într-un demers sociologic.

Pentru mine, personal, perspectiva fenomenologică este una în care subiectivitatea este una pe deplin asumată. De altfel amintesc în cartea mea,

Negativul cotidianului, despre aceste *subiectivități asumate*. Perspectiva pozitivistă dorește să gestioneze subiectivitatea, ținând-o la distanță și limitând-o, în timp ce aria calitativistă o controlează, integrând-o în demersul de cunoaștere. Noile paradigme de tipul *mixed methodology* (Abbas Tashakkori, Charles Teddlie) încearcă să rezolve această problemă.

Realitatea ne demonstrează că este greu de eliminat dimensiunea subiectivă a oricărui demers sociologic. Pe de o parte este vorba de acuratețea datelor și aici intervine factorul uman când este vorba de răspunsuri (a se vedea sondajele electorale cu reușitele și eșecurile lor). Pe de altă parte, analiza și interpretarea rezultatelor poate avea și ea o doză de subiectivism, atât în cercetările cantitative, cât, mai ales, în cele calitative.

Actualmente, provocarea vine și din altă parte: multitudinea de date care s-au produs în ultimul timp și la care avem acces. Într-adevăr, există un mare volum de date empirice în momentul de față. Așa cum bine precizează Cătălin Zamfir, ele nu sunt exploatare așa cum se cuvine. Unele sunt depășite, altele sunt încă actuale. Despre acuratețea altora nu ne putem pronunța. Ceea ce remarcăm însă este faptul că prezentarea multor date se face, de regulă, într-o manieră descriptivă. Analizele profunde sunt mai rar întâlnite, iar semnificațiile cu adevărat importante sunt reținute de un grup restrâns de specialiști.

Pe de altă parte, noi nu știm în ce măsură decidenții au acces la informațiile statistice, la analizele sociologice și la interpretarea lor profundă, nuanțată. Practic, noi nu știm cât la sută din deciziile actuale din societatea românească se bazează pe o analiză corectă și nuanțată din punct de vedere sociologic. În ceea ce mă privește, eu sunt (mai) calitativistă. Îmi place mai mult și mă simt mai confortabil în această zonă. Sunt însă absolut convinsă de faptul că cercetarea empirică, statistică, este extrem de folositoare. Ea este fecundă și stimulentă, cu atât mai mult cu cât avem de-a face cu cercetări la nivel macrosocial.

Cartea profesorului Cătălin Zamfir privește chestiuni legate de arealul românesc și pledează pentru un plan strategic național, fundamentat pe o cunoaștere sociologică corectă și, repet, profundă. Nu putem gândi strategii și elabora politici publice naționale fără date empirice, culese corect și analizate cum se cuvine de sociologi. Sunt utile, desigur, și abordările calitative, mai ales pe dimensiunea culturală, mentală și pe cea a imaginarului colectiv. Acestea din urmă pot completa și nuanța informațiile empirice. Problema este în ce măsură decidenții noștri au acces la analizele complexe, le înțeleg și doresc să și le asume pentru a le transpune în politici publice coordonate de instituțiile statului pentru a face ceva în plus. Este foarte clar faptul că noi, sociologii, ne facem datoria. Producem date și analize multiple la nivel macro și microsocietate. Este rândul decidenților să fructifice eficient munca noastră...

Ștefan Cojocaru: Eu cred că decidenții au acces la datele statistice naționale și din poziția pe care o au. Problema e că nu sunt suficiente analize. Sunt doar date brute prezentate de Institutul Național de Statistică și nu numai, dar fără

o interpretare detaliată și fără o analiză care să dea anumite direcții. Domnul profesor Cătălin Zamfir analizează tendințele generale și modelele teoretice despre criză. Putem avea un tablou general despre inflexiuni, despre crize, dar nu avem modalități practice de intervenții în situații de criză. De ce? Pentru că, în general, mass-media prezintă doar știrile negative, inclusiv despre evoluția economiei. Prezintă lucrurile negative, fără a veni apoi cu soluții astfel încât să genereze dezvoltarea rezilienței la nivelul comunității. De exemplu, se vorbește foarte mult – și mass-media promovează acest lucru – că România nu mai are industrie. Este fals! De ce nu mai avem industria care era atunci, în vremea comunismului, când mai mult de 25% din produsul intern brut al României este generat de industrie? Asta înseamnă că industria s-a dezvoltat la nivel privat. Este mult mai flexibilă, mai eficientă și profitabilă. A rămas însă în mentalul social și în discursul mass-media ideea că nu mai vedem ditamai fabricile. Ele au dispărut pentru că nu erau eficiente, nu funcționau. Profesorul Cătălin Zamfir analizează toate acestea și este interesant stilul în care prezintă modelele de apariție a crizelor. Ele există tot timpul, țin de evoluția naturală a oricărei societăți. Depinde cum le definim funcționalitatea.

Nicoleta Ungureanu: Sunt total de acord cu ce a spus domnul profesor Ștefan Cojocar. Cu atât mai mult cu cât recent am observat o analiză realizată asupra datelor prezentate de Eurostat. Cifrele indicau faptul că există o evoluție interesantă la nivel european privind resursele online de lectură. Astfel, datele indicau că cei care sunt în mod deosebit interesați/consumatori sunt danezii. România și alte câteva țări erau pe ultimele locuri. Modul în care au fost prezentate aceste date – căci până la analiză mai este mult – a fost cam așa: România este la coada clasamentului Europei în ceea ce privește interesul pentru lectura de carte electronică. Dar nu s-a pus problema de ce se întâmplă lucrul acesta. Dintr-o scurtă documentare, ce am aflat? Faptul că doar 1% din resursele puse la dispoziție de editurile românești era reprezentat de cărți electronice. Deci oferta editurilor românești privind cartea electronică era foarte săracă. Am mers mai departe cu analiza să înțeleg de ce. Așa am aflat că TVA-ul la resursele electronice era același ca pentru produsele IT (19%) și nu 5% cât este pentru cărțile tipărite.

Astfel, editurile care își propuneau poate să publice versiuni electronice ale cărților tipărite constatau că prețurile erau ridicate și renunțau la astfel de publicații. Această situație a fost reglementată la nivel național în 2022, atunci când TVA-ul de 5% a fost recunoscut și pentru e-book-uri. În concluzie, prezentarea situației în presă a fost inadecvată. Iar cifrele vorbesc atunci când sunt interpretate corect, contextualizate și însoțite de răspunsuri la întrebările relevante, după cum evidențiază profesorul Cătălin Zamfir.

Sergiu Bortos: În acord cu tot ceea ce s-a spus anterior, cred că trebuie subliniat că lucrarea domnului profesor Cătălin Zamfir este mai mult decât o simplă radiografie a societății. Mi-aș permite să spun că este o analiză profundă asupra deciziilor economice, politice și sociale care ne-au conturat prezentul. Aceasta scoate în evidență problemele sistemice, de la aplicarea necriticată a unor modele

până la lipsa unei viziuni coerente care să fie înrădăcinată în realitățile noastre, în specificul culturii românești. Ce m-a impresionat cel mai mult este modul în care autorul explorează limitele sociologiei românești, criticând obsesia pentru cercetarea empirică „sterilă”, care documentează problemele fără a oferi soluții reale, dar și tendința de a împrumuta teorii străine care nu rezonează cu particularitățile societății noastre.

Domnul profesor Cătălin Zamfir aduce în discuție, în acest context, o nevoie urgentă: aceea de a transforma sociologia într-un instrument activ al schimbării, capabil să contribuie la reformarea profundă a societății și să răspundă provocărilor naționale. Lectura acestei cărți m-a făcut să reflectez nu doar la traseul sinuos al României, ci și la rolul fiecăruia dintre noi în modelarea viitorului. Este o carte care te provoacă, te pune față în față cu realități inconfortabile și te îndeamnă să cauți soluții. Nu este doar o analiză, ci și un apel la responsabilitate, un îndemn să privim dincolo de diagnostic și să găsim, în calitate de sociologi, tratamentul potrivit pentru crizele societății din care facem parte.

Nicu Gavriluță: Vă propun să mai zăbovim la partea teoretică a cărții. Voi aborda metodic, pe rând, aspectele pe care le consider importante. Profesorul Cătălin Zamfir ne prezintă câteva paradigme de analiză sociologică a crizei. El spune așa: chiar cercetarea sociologică despre criză este în criză, în sensul că în lucrările de specialitate din Occident și România rareori găsim referințe la *sociologia crizei*, la analize consistente și la soluții eficiente. De exemplu, în *paradigma acțiunii sociale*, avem de-a face cu ideea unui progres social continuu, dar și cu sincope și blocaje pe care autorul le numește stări de criză. Însă, în evoluția socială continuă, apare la un moment dat declinul. Cătălin Zamfir ilustrează această idee cu exemplele istorice ale marilor civilizații ale lumii: Grecia Antică, Imperiul Roman, Imperiul Mongol etc.

Cătălin Zamfir invocă și crizele actuale din Ucraina, Orientul Mijlociu, Statele Unite. Întrebarea este dacă putem discuta pe această direcție de un declin al civilizațiilor? Ucraina și Orientul Mijlociu sunt doar cazuri izolate sau putem vorbi, la limită, de un declin inevitabil și universal?

Cristina Gavriluță: Mie mi-a plăcut foarte mult această perspectivă. Oswald Spengler mi se pare că poate fi adaptat realităților contemporane. El scria la timpul său despre *declinul Occidentului*. Este un declin văzut mai curând ca o schimbare socială majoră, la nivel civilizațional. Aducând suficiente argumente, Spengler se referea la declinul marilor civilizații ale lumii. Așadar, Occidentul este perceput ca o civilizație, iar perspectiva gânditorului german este una culturală, mai precis filosofică. Teza de bază este următoarea: *orice cultură mare, atunci când devine o civilizație, ajunge în final să se epuizeze pe sine și să se prăbușească*.

Care ar fi cauzele? Sunt multe, iar acest declin este adesea de natură structurală și axiologică. Cauzele declinului, în perspectiva lui Oswald Spengler, sunt înscrise în mecanismul de funcționare al oricărui sistem. Orice civilizație sau organizație conține în sine germenii autodistrugerii. Cum? Prin faptul că *nu mai reușește să*

producă valori care să compenseze evoluția civilizațională în tehnologie, politică, societate. Este fascinantă această idee. Ori, abordarea profesorului Cătălin Zamfir aduce în atenția noastră o *perspectivă acțională*, una inspirată de sociologia militantă a lui Dimitrie Gusti: să schimbăm lumea.

Încercând să schimbăm lumea, noi suntem obligați să ținem seama de datele culturale cu care operăm. Fără un fond cultural autentic, care să susțină dezvoltarea tehnologică și provocările civilizaționale, noi nu facem față provocărilor lumii de azi și, mai ales, crizelor. Declinul actual al Occidentului nu ține atât de mult de o slabă capacitate de acțiune unitară ci, mai curând, de o incapacitate de a avea sau genera *valori* în măsură să se cupleze eficient cu realitățile zilelor noastre.

Ștefan Cojocaru: Împărtășesc și eu parțial această idee. Profesorul Cătălin Zamfir abordează în carte crizele ca pe o incapacitate a statului de a administra sistemul. El evidențiază adesea rolul statului în contextul crizei și se leagă de ceea ce spunea Cristina Gavriluță, anume de faptul că nicio civilizație nu este eternă, ar fi utopic să credem asta. Acum depinde pe ce parte a baricadei istoriei ne aflăm. Dacă, de exemplu, ne aflăm în Imperiul Roman, atunci putem spune că este în declin. Însă, dacă privim realitatea din perspectiva unui imperiu asiatic, atunci putem observa o creștere a imperiului asiatic pe fondul descreșterii Imperiului Roman.

Înțelegem lumea depinzând foarte mult de sistemul nostru de referință. În termeni organizaționali, o organizație actuală este vie dacă crește și descrește continuu, dar se adaptează permanent. În momentul în care nu se mai adaptează, ea dispare. Ceea ce se aplică și marilor civilizații, precum Imperiul Otoman. Acesta a intrat în declin pentru că nu s-a adaptat provocărilor tehnologice și fenomenului industrializării. Administrarea sa a rămas la nivel feudal.

Adrian Netedu: Este o problemă aici legată de dimensiunea statală. Profesorul Cătălin Zamfir discută despre dimensiunea statului, ilustrându-și ideile cu exemple din Europa: Franța – un stat mare și puternic, respectiv România – un stat mic și mult mai slab. Când vorbim totuși despre acest „stat mic”, interpretarea trebuie nuanțată. Autorul acceptă parcursul capitalist al României, însă vrea să evidențieze altceva. Ce anume? Faptul că există două orientări strategice: una global-națională și una mondialist-neoliberală. În cea de a doua variantă este vorba de restrângerea rolului statului, lăsând agenții privați să intervină liber. Pentru România experiențele neoliberale recente nu au fost puține. Să amintim de exemplu de procesul închiderii mineritului și declarării zonelor defavorizate din anii '90. Rezultatele au fost catastrofale⁸.

Cu alte cuvinte se pune întrebarea dacă statul poate fi minimalist în situații de criză! C. Zamfir consideră (în buna tradiție a lui Galbraith) că rolul statului trebuie/ trebuia să fie mai vizibil/mai implicat. Și aceasta nu pentru că statul român este mic,

⁸ A se vedea Larionescu, M., Rughiniș, C., Rădulescu, S.M., *Cu ochii minerului*, Editura Gnosis, București, 1999.

ci pentru că ‘statul social’ este mic. De exemplu, procentul alocat din PIB pentru cheltuieli publice sociale era în 2021 de 13,4% – cel mai scăzut nivel din Europa.

Cu alte cuvinte statul român este mic din perspectivă socială, dar nu este mic din perspectiva numărului de angajați (România are cel mai mare număr de bugetari din UE; în 2022, de exemplu, 37% din veniturile bugetare erau repartizate pentru salariile bugetarilor față de 16% în Germania sau 23% în Uniunea Europeană).

Dacă perspectivele intervenționistă sau neoliberală nu sunt satisfăcătoare pentru România, ne putem întoarce la teoria lui Michael Polanyi, la acea *mare transformare* teoretizată de acest gânditor. Punctul de plecare îl reprezintă economia de piață capitalistă unde acționează mâna invizibilă a lui Adam Smith! În acest proces există cu siguranță actori sociali care își pierd identitatea și valorile pentru simplul motiv că nu fac față competiției ‘libere’. De ce? Pentru că dintotdeauna, în mintea lor, economia și schimbul dintre ei au funcționat după cu totul alte repere. Și atunci, plecând de la ideea lui Polanyi, observăm că o mulțime de oameni din societatea românească, dar și din alte părți ale lumii, nu se mai adaptează acestui ritm ce se impune cu o viteză ieșită din comun. În această situație, observăm că există o reacție normală a oamenilor de a se apăra.

Pe fondul acestei crize se impune, încet dar sigur, economia socială. Ea se impune din ce în ce mai mult peste tot în lume. Noi încă avem o imagine destul de neclară despre economia socială. Ne imaginăm că ea înseamnă doar ajutor pentru cei cu dizabilități sau pentru cazurile sociale extreme. Nu este așa. Când vorbim despre economia socială, vorbim despre o deschidere cu totul și cu totul diferită. Ajutăm oameni care sunt poate la baza producției în multe locuri din lume. Le cumparam produsele sau îi scutim de taxe insuportabile. Acești oameni nu se pot încadra în economia de piață și nici nu au cum să trăiască în această competiție acerbă. De aceea apreciez contribuția lui Michael Polanyi pentru că vorbește despre limitele paradigmei neoliberale, una care îi face pe mulți români vulnerabili neputând participa într-o astfel de competiție. Mulți dintre semenii noștri actuali, din păcate, nu se pot adapta noilor realități socioeconomice.

Ștefan Cojocaru: Eu aș vrea să adaug la ce a spus colegul Adrian Netedu faptul că statul român este un stat mic și slab în ceea ce privește influența pe care o (mai) are asupra mediului economic, iar de cele mai multe ori puterea statului, prin instituțiile sale, se manifestă împotriva mediului economic. Este un proces continuu de erodare a încrederii cetățeanului în instituții, fapt care pune sub semnul întrebării modalitatea legitimă de funcționare a acestuia, de credibilitate în ceea ce privește măsurile și intervențiile pe care le propune, de politicile publice care sunt ancorate în ideologii (cum ar fi teoretic bine) și nu pe date obținute în cercetare.

Cristina Gavriluță: Pentru asta a existat o Revoluție Franceză care a promovat anumite valori și a generat în timp aceste realități despre care vorbește colegul Adrian Netedu. Este o altă istorie. Niciodată nu o să putem reface contextul francez sau german pentru că noi, ca nație, avem alte *pattern*-uri. Statul nostru este „mic, gras și nedezvoltat”. Altfel spus, statul nostru nu este o construcție

organică, formată treptat, în timp și istorie. Nu este produsul unor idei sau valori pur românești bine definite. Nici nu se putea înfăptui în secolul al XIX-lea așa ceva. Este o construcție realizată în funcție de urgențele momentului istoric, în mare măsură prin împrumuturi de la alte state europene. Noi, românii, întotdeauna am împrumutat. Adaptabilitatea a devenit o virtute națională. Totul s-a întâmplat fără o creștere organică, autentică. De aceea nici politicile sociale nu funcționează bine la noi. Fie că vorbim de politicile sociale sau de alte practici instituționale, ele sunt, în general, cu fericite excepții, adaptate pe „repede înainte”.

Nicu Gavriluță: Așa este. În altă ordine de idei, profesorul Cătălin Zamfir scrie că, până nu demult, societățile umane nu (prea) aveau alternative. Nu exista un „posibil acțional”, spune el. Scenariile sociale se dezvoltau în funcție de provocările momentului, de crize și alte dificultăți. Te adaptați. Erai obligat să o faci. Nu aveai de ales. În alți termeni, nu exista o proiecție mentală a scenariilor sub forma unui „arbore al posibilităților”, cu ramuri alternative virtuale.

Eu cred că tocmai asta s-a întâmplat. Karl Marx, de exemplu, atunci când a gândit sistemul, l-a conceput ca o alternativă socialistă, iar apoi comunistă, la criza societății capitaliste. Însă, în viziunea lui Marx, sistemul capitalist ar fi trebuit să fie în plină criză pentru a se crea o așteptare socială suficient de consistentă și puternică pentru schimbare. Teoretizând, sociologul Cătălin Zamfir susține că sistemele sociale nu au fost inițial imaginate și implementate ca întreguri. Ele s-au construit pas cu pas, în funcție de problemele complexe ale vremurilor. Eu cred că în toată această dezvoltare a sistemelor sociale au contat mult proiectele mentale și datele ce țin de partea irațională a naturii umane: intuiții, emoții, trăiri – mai ales intuițiile și proiectele mentale. Ele au existat, dovadă fiind și dezbaterile despre variantele marxismului. Invocându-l pe Ioan Petru Culianu, eu amintesc faptul că varianta lui Vladimir Ilici Lenin a fost aplicată în condiții pe care Karl Marx nu le anticipase. De ce? Deoarece Marx își concepușe proiectul pentru țările industrializate ale Europei, cum ar fi Marea Britanie sau Germania, nu pentru Rusia. Interesant este faptul pe care-l surprinde Culianu: o variantă relativ necanonică a socialismului a existat mai întâi în mintea dictatorului Lenin. Este posibil ca fantezmele acestei ideologii să-l fi stăpânit pe liderul politic rus la modul total, adică fără ca el să-și fi dat seama de acest fapt. Ele s-au rulat, așa cum știm, în timp și istorie. Însă existența lor mentală a fost una decisivă.

Un alt fapt istoric, căderea socialismului sovietic – menționat de profesorul Cătălin Zamfir la pagina 19 din cartea sa – a consolidat convingerea occidentală că societatea capitalistă este singura posibilă după 1990. Între timp însă a apărut o altă alternativă reală: socialismul chinez. Sociologul Cătălin Zamfir avansează ideea că această versiune asiatică a socialismului ar putea avea în viitor succes în Occident sau în alte țări subdezvoltate.

Desigur, astăzi există o dezbatere între specialiști legată de viabilitatea acestei alternative. Ceea ce eu știu sigur este faptul că socialismul chinez s-a integrat ingenios și eficient într-un sistem social marcat profund de confucianism. Întreaga

structură socială este centrată pe autoritatea liderului și pe devoțiunea parentală specifică familiilor chineze. Aici, relația dintre tată și fiu este foarte serioasă, aproape sacră, și respectată în familia și societatea chineze. Ori, în timp, locul privilegiat al autorității tatălui a fost preluat de liderul politic comunist. Nu știu în ce măsură o altă societate subdezvoltată din această lume ar putea prelua socialismul chinez și l-ar putea adapta la structurile mentale proprii. Asta este întrebarea mea principală.

Adrian Netedu: Probabil că domnul profesor Cătălin Zamfir voia să se refere și la altceva. A scris o carte despre incertitudine în anii '90 ai secolului trecut⁹ – despre decizie –, iar lucrarea este în continuare foarte actuală. Acolo e dezvoltată o idee a lui Herbert Alexander Simon despre *decizia satisfăcătoare* sau, mai degrabă, *rezonabilă*. Ideea este că nu mai putem controla toate direcțiile în care ne îndreptăm și ne vom mulțumi cu prima decizie satisfăcătoare. Aici pot exista dezvoltări legate de modul în care profesorul Cătălin Zamfir vede sistemul plecând de la teoriile lui Talcott Parsons și Robert Merton¹⁰. Pe de o parte orice sistem ar trebui să-și găsească echilibrul, chiar dacă trece prin anumite crize, iar pe de altă parte se poate accepta că elementele disfuncționale pot coexista într-un sistem. Rămâne să aplicăm în continuare aceste evidențe teoretice.

Ștefan Cojocaru: Eu spun că există o multitudine de factori care influențează aceste fenomene, iar paradigma structural-funcționalistă nu mai este neapărat potrivită pentru a analiza societatea actuală. Astăzi, societatea este influențată nu doar din interior, ci și din exterior. Incertitudinea a devenit o condiție esențială de existență și funcționare a sistemului, chiar dacă aparent acesta funcționează disfuncțional. Deci nu putem să avem certitudini asupra sistemului și a modului său de funcționare, mai ales sub influențele externe majore.

Nicu Gavriluță: Dincolo de incertitudinile de funcționare a sistemului sub varii influențe, știm că există mai multe modele de dezvoltare socială în Europa. Cătălin Zamfir menționează în primul rând *modelul național-global*, cel pe care îl consideră un element esențial pentru țările definite ca unități naționale. Acest model național-global a fost conceput de economistul Tudorel Postolache și aprobat prin decizie guvernamentală în mai 1990, după care a dispărut din dezbaterile publice. Nu ni se spune de ce, așa că l-aș întreba pe academicianul Cătălin Zamfir despre motivele transformării acestui subiect într-un misterios tabu. Cu siguranță știe mai multe decât a scris în carte!

Modelul anterior invocat are câteva caracteristici clare: proprietate privată, economie de piață, dar adaugă două aspecte fundamentale: *suveranitatea națională* și *rolul prosocial*, activ, al statului. Acesta din urmă ar susține nu doar categoriile sociale marginale, excluse sau sărace, ci întreaga societate. Spre deosebire de acest

⁹ Zamfir, C., *Incertitudinea. O perspectivă psiho-sociologică*. București, Editura Științifică, 1990.

¹⁰ A se vedea și în Zamfir, C., *Spre o paradigmă a gândirii sociologice. Texte alese*, Iași, Editura Polirom, 1993.

model, mai există *modelul mondialist-neoliberal*, bazat pe proprietate privată, economie de piață și pe existența unui stat minimalist, cu intervenții juridice limitate în special în sfera statului de drept și a sprijinului pentru categoriile sociale marginale. În rest, statul minimalist nu se ocupă de noi, ci de profitul corporațiilor internaționale. „Soluția magică” a profitului obținut de statul minimalist este privatizarea. Nu orice privatizare, ci doar privatizarea rapidă și totală. Analogia folosită de profesorul Cătălin Zamfir este mai mult decât sugestivă: „pisica trebuie tăiată în două, nu în felii”! Doar așa privatizarea ar oferi rezultate miraculoase.

În mod firesc, autorul menționează și rolul unor instituții internaționale importante, precum Banca Mondială sau Fondul Monetar Internațional. Aș corela ideea cu celebra teorie a „asasinilor economici”. Profesorul Cătălin Zamfir înclină clar către modelul național-global propus de academicianul Tudorel Postolache. Analizând guvernele din România ultimilor 30 de ani, Cătălin Zamfir acordă credit guvernului Adrian Năstase. Este de înțeles, dat fiind faptul că a fost el însuși consilier de stat al prim-ministrului în acel guvern.

Adrian Netedu: Din punctul meu de vedere cred că este puțin reducător să discutăm despre cele două modele doar în termeni de bine și rău, alb și negru. Nici nu putem să considerăm modelul global-național ca fiind singura alternativă. Modelul neoliberal are și el nuanțe importante. Ce facem cu ele? George Ritzer, de exemplu, discută despre fenomenul de „McDonaldisare a societății”. Descrie modele precum *globalizarea* și *glocalizarea* în care elementele globale se îmbină cu cele locale. Cum gestionăm astfel de situații în care două modele sau paradigme se suprapun? Cred că aceasta ar fi mai degrabă o temă de reflecție. Până la urmă termenii respectivi sunt *ideal tipuri* care ajută analiza, iar în realitate există interferențe.

Cristina Gavriliuță: Este o idee interesantă aceasta privind interferența modelelor de dezvoltare socială. În câteva articole pe care le-am citit, domnul academician Tudorel Postolache propunea o abordare ciclică a sistemelor sociale. El susținea că sistemele se nasc, cresc și se dezvoltă într-o spirală evolutivă, nu într-un ciclu închis. Această dezvoltare ciclică spiralată permite adaptarea sistemelor la provocările lumii actuale, cu excepția comunismului care propovăduiește o liniaritate evolutivă în plan social. Observăm că toate sistemele trec prin momente de criză. Adrian Netedu vorbește despre criza Chinei, dar există și criza Europei și a Americii. Așadar, atunci când noi vorbim despre crize, în realitate vorbim despre o criză globală, una structurală și sistemică.

Din lectura cărții, eu observ că profesorul Cătălin Zamfir contrapune două mari sisteme cu versiuni diferite: *sistemul național-global* și *sistemul mondialist-(neo)liberal*. Personal cred că ne aflăm într-un moment istoric în care realitatea nu poate fi citită doar într-o grilă binară, dihotomică. Lucrurile par a fi mult mai complexe. Realitățile sunt mai compozite, într-o mișcare browniană de compunere, descompunere și recompunere a unei ordini. Aș îndrăzni să asociez întreaga agitație de pe scena socială, politică, culturală națională și globală cu

acel haos precosmogonic din vechile mituri care precede orice creație și ordine. Așadar, astăzi multiplele crize traduc un haos care poate precede o schimbare socială majoră la nivel social și uman. Într-un fel, toate se circumscriu într-o logică a normalității atunci când privim lucrurile dintr-o perspectivă mai amplă și generoasă, chiar divină.

Istoria ne demonstrează că în diferite spații sistemele se epuizează, facilitând dezvoltarea altor sisteme. Atunci când liberalismul se epuizează, apar mișcări sociale și noi versiuni ale ordinii sociale. Până acum, în lumea modernă occidentală au evoluat două formule diferite de organizare a societății: liberalismul și socialismul. Merită însă să ne gândim și la alte versiuni ale ordinii sociale care să funcționeze ca veritabile supape de defulare ale crizelor existente. Cel puțin teoretic, o astfel de posibilitate merită luată în calcul. Nefericirea noastră vine mai curând dintr-o neadecvare cu istoria prezentă. Cred că în joc nu este doar un defazaj social, ci (și) unul de natură culturală, dacă ne raportăm corect la Occidentul dezvoltat.

Nicu Gavriluța: Până reflectați la întâlnirea și suprapunerea modelelor de dezvoltare socială și la un alt posibil sistem social, eu vă propun să avem în atenție o altă idee a domnului profesor Cătălin Zamfir. Ea se referă la faptul că unele foste țări comuniste și altele din Europa actuală au (încă) structuri statale puternice. În România, știm bine, statul este mic și slab dezvoltat. Cheltuielile publice în statele europene sunt în jur de 50%, iar în România anulului 2019 ele erau doar de 32,5%. Veniturile fiscale încasate sunt modeste, domeniile publice sunt afectate. Cătălin Zamfir se referă în mod special la domeniul cercetării științifice.

Adrian Netedu: Într-adevăr, domnul profesor Cătălin Zamfir prezintă o statistică clară despre cheltuielile pentru cercetare și educație din România. Sumele sunt derizorii în România, faptul acesta fiind realmente descurajant. În contextul actual, eu cred că este foarte greu să ne imaginăm strategii rapide. Totuși, aș vrea să atrag atenția asupra unei idei a domnului profesor Cătălin Zamfir. Ea este, cred eu, foarte importantă pentru noi toți. Domnul Cătălin Zamfir vorbește despre cristalizarea unui *plan pentru dezvoltarea social-economică a țării*, unul care să fie structurat într-un document clar și bine formulat. Autorul subliniază foarte clar că este vital ca această conducere să fie realizată pe baza competenței interne. Când vorbim de competență internă, eu mă gândesc la centrele universitare din România. Unele dintre ele care sunt foarte puternice. Poate nu toți profesorii au o deschidere strategică generoasă, dar cu siguranță există aici specialiști excepționali în diverse domenii. Întrebarea mea este următoarea: în ce măsură statul român actual are nevoie de aceste inteligențe? Le folosește eficient? În mod voluntar sau cu plată, acești experți ar putea contribui enorm la elaborarea aceluși plan de dezvoltare socioeconomică a României. În Iași, de exemplu, eu nu văd o inițiativă a administrației locale de a colabora cu universitățile pe proiecte relevante, cum ar fi gestionarea spațiilor verzi, proiecte de urbanism și nu numai.

Nicu Gavriluță: Totuși avem un model de bune practici la Cluj. Primarul Emil Boc și colegii de la specializarea de administrație publică a Universității „Babeș-Bolyai”...

Adrian Netedu: ...Au pus la punct strategia de dezvoltare culturală și socială a Clujului până în anul 2030. Profesori universitari clujeni și-au adus contribuția în mod voluntar la elaborarea acestei strategii. Am fost impresionat de această colaborare! Administrația chiar s-a îndreptat către *inteligența* locală spunând: „Haideți să colaborăm!”. Este un contrast semnificativ față de situația din alte orașe. Pe vremuri eram foarte naiv. Spuneam că urmează să fac sociologie urbană și o să colaborez cu administrația locală. Ce înseamnă această colaborare? Înseamnă, printre altele, faptul că un arhitect, un sociolog și un economist, de exemplu, se adună și merg la Comisia de Urbanism din cadrul primăriei pentru a discuta proiectele. De exemplu, le putem spune celor de acolo că în zona unde urmează să înceapă un proiect de construcție, iar excavatoarele sunt pregătite să înceapă lucrările, este vital ca mai întâi să discutăm cu oamenii de acolo. Sociologia poate oferi această legătură socială și feedback-ul necesar pentru a înțelege contextul social al dezvoltării comunității locale. Dar, din păcate, noi, oamenii de știință, nu avem ce să căutăm acolo!

Nicu Gavriluță: Aici intervin și orgoliile locale. La o întâlnire din București, profesorul Călin Hințea, decanul Facultății de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării de la Universitatea „Babeș-Bolyai”, a prezentat acel faimos plan de dezvoltare a Clujului de care aminteați anterior. L-am invitat să vină la Iași, să prezinte planul primarului Mihai Chirica și celor din administrația publică a orașului nostru. Fiind vechi prieteni, Călin Hințea a acceptat pe loc. Am discutat apoi cu primarul Iașului care a fost încântat de idee. În timp, cum se întâmplă frecvent la români, vorbele nu au mai fost urmate de fapte. Acea întâlnire a primarului și a specialiștilor din Primăria Iași cu unul dintre experții proiectului de dezvoltare a Clujului nu a mai avut loc, în ciuda insistențelor mele. Ce s-a întâmplat? Nu pot să știu. Doar îmi imaginez că anumiți consilieri sau viceprimari s-au simțit ofențați de această propunere. Cum adică? Să ne învețe pe noi clujenii?!

Adrian Netedu: Vă mai dau și eu un alt exemplu. Eram la București într-o conferință. Acolo am întâlnit colegi geografi, specialiști în cartografiere și analiza datelor geospațiale. Vorbeau despre un proiect prin care puteau urmări toată suprafața țării, inclusiv pădurile unde aveau loc defrișări ilegale. Profesorii au luat legătura cu diverse structuri administrative locale și centrale și nu au reușit colaborări consistente. Nu știu ce s-a ales de acel proiect formidabil însă vedem peste tot în țară efectele activităților ilegale în domeniu. La Iași, de exemplu, în Pădurea Bârnova, ‘plămânul verde al orașului’ sunetul drujbelor a devenit o normalitate cu toate eforturile unor mici organisme ale societății civile implicate de a reduce pierderile!

Nicu Gavriluță: Aș reveni la cartea domnului academician Cătălin Zamfir. În partea finală sunt abordate două teme importante: *starea obiectivă* și *starea*

subiectivă a României. Starea obiectivă este legată, în primul rând, de fenomenul sărăciei. Sociologul Cătălin Zamfir a studiat acest fenomen de-a lungul multor ani. El vine cu cifre și interpretări, susținând științific ceea ce noi, poate, doar intuim. România este pe ultimul loc în Europa în ceea ce privește venitul, PIB-ul pe cap de locuitor și nivelul de trai. Problema este veche și unii sociologi români s-au ocupat de ea. În acest sens, autorul discută despre Consiliul Național Antisărăcie, creat de guvernul Adrian Năstase și despre Planul Național Antisărăcie. Ambele au dispărut în timp. Totuși, ceva nou s-a făcut: a fost semnat un Memorandum cu Comisia Europeană privind combaterea sărăciei. Cum vă explicați această indiferență a guvernelor față de stringenta problemă a sărăciei?

Ștefan Cojocaru: Poate unul dintre motivele pentru care strategia pentru eradicarea sărăciei nu a avut succes este legat de retorica adoptată. Abordarea a fost centrată pe *paradigma deficienței*, de exemplu. S-a exprimat dorința de a „reduce sărăcia în mediul rural” în loc de „a îmbunătăți condițiile de viață în mediul rural”. Acest mod nou și optimist de abordare ar fi putut avea rezultate diferite. De altfel, chiar și Comisia Europeană a renunțat de mulți ani la acest limbaj centrat pe deficiențe. Astăzi, ea preferă formule afirmative, cum ar fi „creșterea inserției profesionale” în loc de „prevenirea șomajului”, „creșterea participării școlare” în loc de „prevenirea abandonului școlar”. Schimbarea limbajului de deficit poate produce, în mod sigur, o schimbare benefică. Încurajează și susține creativitatea și inovația. Dacă ne menținem în logica deficienței, nu identificăm soluții; chiar această orientare spre soluții este deficitară pentru că nu stimulează creativitatea și rămâne profund ancorată în paradigma deficienței.

O altă idee expusă de domnul profesor Cătălin Zamfir este aceea că statul a pierdut din putere din cauza altor actori sociali, cum ar fi ONG-urile. Aș fi dorit să-i spun domnului profesor că acest lucru trebuie rafinat. În domeniul serviciilor sociale, ONG-urile internaționale și cele dezvoltate în România au fost, de fapt, principalul motor al dezvoltării. ONG-urile au adus modele pe care, ulterior, statul le-a preluat și, uneori, le-a compromis. Am avut o reformă extraordinară. Domeniul serviciilor sociale era printre cele mai avansate din România, mai ales prin absorbția fondurilor externe, inclusiv cele europene. În acea perioadă s-au realizat multe, însă domnul profesor Cătălin Zamfir vede situația ca și cum statul ar fi pierdut ceva.

Din punctul meu de vedere, statul nu a știut să gestioneze parteneriatul public-privat. Statul a perceput parteneriatul public-privat ca pe ceva temporar – cum ar fi în cazul asistenței maternale. Aceasta a fost dezvoltată de ONG-uri, iar apoi statul a decis să preia administrarea. Astfel, sistemul a devenit foarte costisitor și ineficient. Îmi amintesc bine pentru că am participat la reforma sistemului de servicii sociale din România și cunosc situația în detaliu. Este o greșeală să spunem că statul a pierdut ceva, mai ales că sistemul de servicii sociale era total depășit. Nu a pierdut nimic pentru că nu avea ce să piardă. Modelele noi de servicii și întreaga arhitectură a serviciilor sociale a fost dezvoltată, în primul rând cu participarea organizațiilor non-guvernamentale internaționale. Acestea au introdus și

au dezvoltat noi servicii sociale. Statul era incapabil să facă asta, păstrând în sine o logică și o practică a centralizării.

În Belgia, de exemplu, 95% din bugetul alocat serviciilor sociale este administrat de stat prin intermediul ONG-urilor. Statul nu se implică direct, ci lasă această responsabilitate organizațiilor specializate. Un alt exemplu este organizația ONCE din Spania, cea care se ocupă de integrarea persoanelor cu dizabilități. Statul spaniol i-a delegat administrarea Loteriei Naționale, iar profiturile obținute sunt utilizate pentru susținerea persoanelor cu dizabilități. În Spania, la punctele de vânzare a билетelor loto, găsești angajați doar persoane cu dizabilități. Astfel, ONCE a dezvoltat și un sistem de autoangajare oferind sprijin pentru cei care devin oameni cu dizabilități fie prin accidente, fie prin alte evenimente neprevăzute.

Acest exemplu din Spania nu sugerează că statul este slab. Dimpotrivă, un stat cu adevărat slab este cel care nu știe să administreze resursele și nu folosește actorii importanți care pot aduce valoare. Rolul statului nu este doar să controleze, ci să sprijine inițiativele care se dovedesc fiabile, cele care sunt în folosul cetățenilor. Or, statul exact asta nu înțelege. Se situează permanent în contradicție cu cetățenii și întreprinzătorii, cu tot ce aduce inovație în sfera socială și economică.

Cristina Gavriluță: Din ceea ce spune Ștefan Cojocaru reiese clar ideea că, din perspectiva parteneriatului public-privat, România nu este bine administrată. Însă eu cred că profesorul Cătălin Zamfir se referă și la alt aspect, anume la instrumentalizarea ideologică a unor organizații, a unora și nu a tuturor. Cred că asta este problema principală. Ideile, acțiunile pe care le fac și mecanismele pe care le pun în mișcare unele organizații slujesc și nu slujesc intereselor cetățenilor și ale statului. Ele servesc unor nevoi reale sau imaginare? Sunt perfect autonome sau depind de diferite linii de finanțare? Aduc sau nu plusvaloare în societate? Îmi este greu să cred că toate organizațiile pot fi criticate pentru că ar fi preluat din puterea statului, afectând astfel capacitatea acestuia de a-și exercita autoritatea. Dacă unele organizații au reușit ceva foarte important, cum ar fi centrele maternale, este și pentru că statul s-a dovedit a fi ineficient în această direcție. Este știut faptul că statul, în general, este un prost administrator. Valoarea sa este dată de valoarea specialiștilor și a politicienilor pe care-i are și folosește. Gestionează un mecanism greoi, autosuficient, inflexibil, unul care se reproduce în mod constant.

Totuși, dacă privim lucrurile și dintr-o perspectivă culturală, atunci situația devine mai nuanțată. Organizațiile pot fi uneori vectori ideologici, influențând astfel anumite direcții, promovând anumite valori sau dezvoltând mecanisme sociale care să promoveze diferite ideologii. În sine, faptul nu este unul condamabil. Ceea ce contează este ce se ascunde în spatele acestora și care ar putea fi consecințele educaționale, culturale și sociale pe termen lung. Uneori, statul este suficient de slab încât să nu mai poată controla sau monitoriza aceste influențe.

Ștefan Cojocaru: Orice organizație are, într-o anumită măsură, o dimensiune ideologică pe care o promovează. Indiferent de serviciile pe care le oferă, acestea sunt inspirate de anumite valori. Este normal ca societatea civilă să nu fie în

perfect acord cu statul, dar asta nu înseamnă că este împotriva statului. Nu este nicio problemă pentru că, prin definiție, aceste organizații sunt independente de guvern. Sunt nonguvernamentale.

Adrian Netedu: Oricum, statul a avut perioade în care dușmanul principal erau ONG-urile. Ele reacționau la tot ce se întâmpla în societatea românească. Revenind la problema sărăciei – aceasta rămâne deschisă pentru noi, cei din științele sociale. În primul rând, eu spun că trebuie să ne referim la măsurarea sărăciei. Există metode bine stabilite și indicatori creați de importanți metodologi (pornind de la Peter Townsend) care definesc tipologia sărăciei. Domnul profesor discută despre mai multe tipuri: sărăcia absolută, sărăcia relativă și sărăcia subiectivă. De exemplu, dacă luăm în considerare sărăcia subiectivă, atunci mulți dintre noi ne putem considera săraci în comparație cu alții. În cele din urmă riscăm să ajungem la dificultăți metodologice și ne pierdem în detalii despre câți dolari ar trebui să aibă o persoană pe zi, câte calorii consumă și așa mai departe. Scopul este acela de a ajunge la un etalon clar al sărăciei, iar cercetările în domeniu sunt deosebit de scrupuloase (a se vedea de exemplu *Anchetele integrate în gospodărie*).

Problema devine una politică deoarece orice guvern va spune că a scăzut rata sărăciei, invocând cifre foarte discutabile. De exemplu, în Statele Unite ale Americii, sărăcia este uneori privită în termeni diferiți, iar anumite categorii sociale sunt excluse. În orașe precum Los Angeles și San Francisco, cel puțin 700.000 de persoane trăiesc în condiții precare, în corturi etc. și sunt priviți drept „undeserving poor” (săraci care nu merită nimic). În concluzie, problema sărăciei este extrem de complicată și merită în continuare o analiză nuanțată¹¹. Nu în ultimul rând putem lega problematica sărăciei și de actualele clivaje pe scena politică/electorală din România.

Ștefan Cojocaru: Asta face parte din retorică. Am văzut un studiu legat de puterea de cumpărare. Referindu-ne la produsul intern brut pe cap de locuitor și la puterea de cumpărare, România este peste media europeană în ceea ce privește posibilitățile de trai. Totuși, este vorba, în mare parte, de retorică. Din punctul meu de vedere, problema nu este sărăcia, ci educația. Atâta timp cât nu investești serios în educație, nu poți obține rezultate care să diminueze sărăcia. Nu mă refer la populația adultă actuală, cea care beneficiază de venitul minim garantat și de pensii. Însă măcar pentru generația următoare ar trebui să existe un efort. Altfel, nu faci altceva decât să reproduci inegalitățile sociale, educația fiind într-un proces aflat într-o profundă criză.

Nicu Gavriluță: În prezent, doar 19% din populația României are studii superioare. Acum vreau să vă aduc în atenție și *starea subiectivă* a României. Profesorul Cătălin Zamfir menționează o cercetare a Institutului de Cercetare a

¹¹ A se vedea și excelenta cercetare semnată de Stănculescu, M.S., Berevoescu, I. (2004). *Sărac lipit, caut altă viață! Fenomenul sărăciei extreme și al zonelor sărace în România*, Editura Nemira, București.

Calității Vieții începută în 1990, continuată apoi până în 2010. Are 43 de indicatori. Ulterior au fost preluate date de la IRES, pentru perioada 2010-2023.

Mi-am notat procentele legate de opiniile românilor privind direcția în care merge țara. Răspunzând la întrebarea dacă România merge într-o direcție bună sau greșită, majoritatea intervievaților din perioada 2010-2023 menționau că mergem într-o direcție greșită. În 2022, de exemplu, 76% dintre români considerau că nu mergem în direcția bună. Autorul concluzionează că românii continuă și în 2023 să fie cei mai nemulțumiți din Uniunea Europeană cu privire la viața lor. Celelalte țări foste comuniste au scoruri apropiate de nivelul satisfacției de viață din restul Uniunii Europene. Conform schemei propuse de domnul profesor Cătălin Zamfir, aceste valori indică un echilibru social.

Cu toții știm că profesorul Cătălin Zamfir a propus de mai mulți ani schema SEDA pentru măsurarea *echilibrului social*. Soluția propusă este cea a deblocării sistemului pe baza unei *Strategii Naționale a Tranziției*. Actualul plan PNRR, prezentat de Valentin Lăzea, economistul-șef al BNR, și de prim-ministrul, nu este foarte convingător, ne spune autorul. De ce? Pentru că primul criteriu de evaluare este PIB-ul. Însă, ne atrage atenția academicianul Cătălin Zamfir, PIB-ul nu este un criteriu edificator al bunăstării sociale în România deoarece creșterea economică nu se bazează pe producție, ci pe consumul finanțat prin împrumut și importuri. Nu este vorba în România actuală de o creștere a producției și a investițiilor naționale care să ducă, în timp, la prosperitate. Temele importante pentru o strategie națională abia acum se discută. Este vorba de reindustrializarea țării și de reorganizarea agriculturii, de creșterea numărului locurilor de muncă și a veniturilor în România.

Adrian Netedu: Eu vreau să intervin cu o precizare. Este vorba despre aceste sondaje mari care s-au realizat efectiv în perioada 1994-2003. Una dintre întrebările de deschidere era: „Dumneavoastră considerați că România se îndreaptă într-o direcție bună sau greșită?”. Sociologii noștri, de la diferite instituții, și-au dat seama, după câțiva ani, că întrebarea nu era completă. Au propus o variantă extinsă a întrebării: „Când spuneți că direcția este bună sau greșită la ce vă gândiți?”. A apărut și acest item, care este unul foarte interesant și a și fost analizat ca atare. Ei spun, de exemplu, că este o direcție greșită, dar din cauza unor factori specifici. Răspunsuri de genul: „România se îndreaptă într-o direcție greșită” nu reflectă o analiză profundă, ci este doar un indicator al optimismului românilor.

Nicu Gavriluță: În viziunea autorului cărții, România actuală pare să aibă un *echilibru moderat*: este moderat nemulțumită, moderat fericită. Răspunsurile se plasează undeva în intervalul de 40-60%. Această stare de echilibru este exprimată prin formula clasică: „În general, mă simt bine, deși am avut mici probleme”.

Cristina Tofan: S-a discutat mult până acum despre unitatea de analiză socială: grupul, comunitatea, societatea, sistemul, structura. Însă s-a vorbit foarte puțin despre aportul individual, deși sunt câteva exemple și în carte. Acest lucru m-a făcut să mă gândesc în ce măsură ar putea fi expuse aceste informații. Întrebarea

este cât de mult sunt problemele structurale sau vulnerabilitățile de sistem chestiuni ce țin de organizare sau de bunăvoința celor implicați?

Iată un exemplu edificator. Am realizat, împreună cu colegii de la Filiala Iași a Academiei Române, o cercetare chiar la începutul crizei de gestionare a refugiaților din Ucraina. Am făcut mai multe focus-grupuri cu ucrainenii găzduiți în România, dar și cu profesori, pedagogi, asistenți sociali, asistenți medicali și alți profesioniști români implicați. Unul dintre aspectele observate în aceste discuții era că problemele care păreau a fi de sistem – imposibil de gestionat doar prin intermediul mecanismelor sau metodologiilor formale – erau, de fapt, crize care ar fi putut fi deblocate la nivel individual. De exemplu, ucrainenii refugiați în România aveau nevoie de servicii medicale. Însă, pentru că nu aveau un statut oficial, ei nu puteau fi înregistrați de medicii de familie și astfel nu puteau primi o recomandare pentru specialist, chiar și în situațiile urgente.

Am mai constatat că specialiștii români au găsit soluții pe cont propriu. Au intervenit personal pentru a depăși blocajele: au contactat directorii, au apelat la colegi sau au creat legături alternative pentru a asigura accesul refugiaților la servicii. Scopul cercetării noastre a fost de a surprinde acest fenomen, cel pe care l-am numit „ethosul de primire al refugiaților”. Am mai observat o disponibilitate deosebită din partea specialiștilor români în a rezolva aceste provocări, într-un context relativ nou (și) pentru România.

Adrian Netedu: Eu aș vrea să închei intervenția mea cu un omagiu pentru domnul profesor Cătălin Zamfir. Este o personalitate de excepție. Îi voi fi recunoscător toată viața, pentru că a fost unul dintre cei care s-au implicat în lucrarea mea de doctorat. A fost membru în comisia de susținere publică a tezei de doctorat și a făcut o analiză critică a lucrării mele. Însă, tocmai pentru această critică, eu îi voi fi mereu recunoscător. Eram într-o perioadă în care nu exista Internet. Bibliotecile erau cum erau, iar materialele le obțineam prin niște xeroxuri pe care le făceam prin Franța. Nu aveam altă opțiune. Domnul profesor mi-a indicat clar toate deficiențele lucrării și, ca un adevărat gentleman, a spus la final: „Acceptăm lucrarea. Felicitări!”

De la domnia sa am învățat și o altă lecție importantă. De exemplu domnul profesor Cătălin Zamfir și-a asumat să explicitizeze sistemul de gândire marxist într-un mod autentic și deschis. Pentru mine, acest lucru a fost o surpriză. După Revoluție, într-o carte apărută la Polirom citată mai sus, domnul profesor continua să dezbată paradigma marxistă, deși majoritatea sociologilor evitau subiectul. Argumentul profesorului Cătălin Zamfir este convingător: marxismul trebuie discutat critic și trebuie studiat, pentru că, în rândul teoriilor sociale, marxismul este și el prezent și merită luat în considerare. Greșeala apare când spunem că „teoria marxistă este cea mai bună, iar restul nu contează”. Dacă marxismul este doar una dintre teoriile sociale, este în regulă. Eu sunt de acord. Însă, la noi, s-a renunțat total la această analiză. În Occident, pe când eram student la cursuri și seminarii, se studia curent teoria marxistă. A studia științific marxismul nu

înseamnă că devii imediat adept al unei revoluții (violente). Consecințele refuzului de a studia aceste lucruri le vedem de exemplu la tânăra generație: nu cunosc marile ideologii și declară nonșalant că ar trăi rezonabil și într-o dictatură!

Ștefan Cojocaru: Dincolo de gândirea sociologică foarte riguroasă, eu apreciez la domnul profesor Cătălin Zamfir inițiativa și reușita sa de a construi cel mai bun Institut de Cercetare a Calității Vieții din România. Am participat de multe ori la evaluarea activității acestei instituții și pot spune, în deplină cunoștință de cauză, faptul că este cel mai riguros, reprezentativ și de calitate Institut de Cercetare a Calității Vieții din România. Are un corpus de profesioniști care realizează cercetări sociale relevante, capabile să aducă informații pentru politici publice.

Nicu Gavriluță: Vă mulțumesc tuturor pentru participarea la dezbateri și pentru analizele realizate pornind de la provocările aduse de noua carte a academicianului Cătălin Zamfir! Consider și eu că profesorul Cătălin Zamfir ilustrează cu brio idealul sociologiei gustiene. Creator de școală și de instituții la fel ca Dimitrie Gusti, Cătălin Zamfir continuă să promoveze o sociologie militantă, deschisă către lumea reală, o sociologie care ar putea să schimbe și să transforme pozitiv societatea. Făcând parte dintr-o generație de sociologi cu o temeinică pregătire filosofică, Cătălin Zamfir ne demonstrează încă o dată apropierea sa de o abordare macrosocială, de factură teoretică, dar cu rezonanță directă la nivel strategic, structural și practic.

Din această perspectivă, cartea domnului profesor Cătălin Zamfir este un real prilej de a reflecta din nou la soarta sociologului și a sociologiei într-o lume aflată în schimbare. În egală măsură, ea ne poate aminti că doar oamenii mari pot gândi și înfăptui proiecte mari.

Pentru mai multe detalii, volumul Zamfir, Cătălin (2023). *România în criză* este disponibil electronic la adresa <https://bibliotecadesociologie.ro/download/zamfir-catalin-2023-romania-in-criza-bucuresti-editura-academiei-romane/>.